

Жосан О.Е.

м. Кропивницький

ПЕДАГОГІЧНА СПАДЩИНА В. СУХОМЛИНСЬКОГО ТА СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВЧИТЕЛЯ В СИСТЕМІ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ

Розглядається зв'язок теорії педагогічної культури В.О.Сухомлинського і сучасної теорії професійної компетентності вчителя; досліджується вплив ідей ученого на розвиток вітчизняної андрагогіки.

Ключові слова: педагогічна культура, професіоналізм учителя, професійна компетентність учителя, педагогічна майстерність, андрагогіка.

The relations between the theory of pedagogical culture by V.Sukhomlynsky and modern theory of professional competence of teachers are analyzed; scientist's contribution to the development of domestic andragogics.

Keywords: pedagogical culture, professional level of teacher, teacher professional competence, pedagogical skills, andragogics.

Постановка проблеми. Як відомо, В.Сухомлинський велику увагу приділяв професіоналізму вчителя. Одним із перших у вітчизняній педагогічній науці він увів в обіг поняття педагогічної культури і педагогічної майстерності [1, с. 65–66]. Проблеми формування і розвитку педагогічної культури та педагогічної майстерності вчителя свого часу досліджували М.Антонець, Л.Бондар, Г.Бондаренко, Н.Калініченко, В.Кравець, А.Луцюк, В.Правий, В.Радул, О.Савченко, Г.Сагач, Т.Саєнко, О.Сухомлинська та ін., які визначили основні засади теорії педагогічної культури та напрями діяльності В.Сухомлинського щодо становлення і удосконалення системи роботи з розвитку педагогічної майстерності вчителя.

Мета дослідження полягає у спробі встановити зв'язки між теорією педагогічної культури, розробленою В.Сухомлинським, і сучасною теорією

розвитку професійної компетентності вчителя та визначити вплив ідей видатного вченого на розвиток вітчизняної андрагогіки.

Виклад основного матеріалу. Педагогічна культура, – писав В.Сухомлинський, – це жива, творча педагогіка повсякденної праці, у якій педагогічні закономірності процесу впливу на духовний світ вихованця ніби зливаються з особистістю вчителя, це – багатогранність, різноманітність, витонченість, зразковий стан інструментів творчості педагога, вміння володіти ними так само тонко, як прекрасний музикант володіє скрипкою. Її основу становлять: глибоке знання вчителем свого предмета, багатство методів вивчення особистості учня, педагогічна етика, педагогічна творчість, науково-дослідна робота вчителя, єдність науки і майстерності [7]. Чимало пропозицій В.Сухомлинський зробив щодо розвитку вмінь учителя формувати інтерес учнів до навчання. «Джерело інтересу, – писав він, – в застосуванні знань, у переживанні почуття влади розуму над фактами і явищами. У самій глибині людського єства є невикорінна потреба відчувати себе відкривачем, дослідником, шукачем. У дитячому ж духовному світі ця потреба особливо сильна. Та якщо немає поживи для неї – живого спілкування з фактами і явищами, радості пізнання – ця потреба поступово слабне, а разом з нею згасає й інтерес до знань. Я бачу дуже важливе виховне завдання в тому, щоб повсякчас підтримувати, поглиблювати бажання учня бути відкривачем, реалізувати це його бажання спеціальними методами роботи [9]».

Неабиякого значення В.Сухомлинський надавав урахуванню вчителем вікових особливостей школяра, підкреслюючи, що увійти в духовний світ учня може лише те, що відповідає рівневі його розвитку – розумового, емоційного, естетичного і водночас сприяє його дальшому розвитку [8, с. 194–195].

Важливе значення В.Сухомлинський надавав розвитку вмінь учителя використовувати в своїй діяльності навчальну літературу. Підручник має виводити учнів на шлях пошуку, спонукати їх до науково-дослідної роботи. Якщо вчителі думають тільки про те, як би примусити учнів сидіти якомога більше над підручниками, як би відвернути їхню увагу від усього іншого, – неминуче

перевантаження. Незавидна доля школяра, який ні про що інше не думає, крім уроку, підручника, домашнього завдання, оцінки. Не можна, на думку В.Сухомлинського, допускати, щоб учня заповонило школярство. Крім звичного кола шкільних справ, уявлень, інтересів, у нього має бути багате, багатогранне *інтелектуальне життя*. Мова йде про читання учня, особливо у підлітковому віці. У Павлиській школі великого значення надавали добору творів для позакласного читання в роки дитинства, отроцтва, юності. Там навіть склався мінімум книг, обов'язкових для читання і перечитування [9].

На думку В.Сухомлинського, навчальна література повинна пробуджувати інтерес до інших видів літератури: художньої, публіцистичної, науково-популярної та з рештою – наукової. Одним із перших серед вітчизняних педагогів він обґрунтував ідею про необхідність залучення учнів до *наукової діяльності*, яка надає думці справді творчого характеру: істинами, закономірностями, про які розповідають підлітки, юнаки й дівчата, вони дорожать, ставляться до них, як до свого багатства, здобутого особистими зусиллями; з цими багатствами до того ж пов'язуються думки про працю і творчість, про майбутнє [9]. Остання теза дуже співзвучна сучасній концепції профільного навчання.

Сьогодні, під час кардинальних перетворень у змісті та структурі вітчизняної освіти, набувають актуальності й ідеї В.О.Сухомлинського про необхідність постійного підвищення рівня професіоналізму вчителя впродовж його педагогічної діяльності. Якщо проаналізувати ідеї видатного вченого про педагогічну культуру і майстерність учителя, то можна зробити висновок, що ці ідеї покладені в основу сучасної теорії професійної компетентності вчителя. Значною мірою вони використовуються і сучасною андрагогікою.

Під професійною педагогічною компетентністю вчителя сьогодні розуміють його особистісні можливості, які дозволяють самостійно й ефективно реалізовувати мету і завдання педагогічного процесу. Для цього потрібно знати педагогічну теорію, уміти застосовувати її в практичній діяльності. Педагогічна компетентність учителя – це єдність його теоретичної і практичної готовності до здійснення педагогічної діяльності [4].

Загальнопедагогічна підготовленість складається із знань методологічних основ і категорій педагогіки; закономірностей соціалізації і розвитку особистості: суті, цілей і технологій навчання та виховання; законів вікового фізіологічного і психічного розвитку дітей, підлітків, юнацтва. Вона є основою гуманістично орієнтованого мислення педагога.

Загальнопедагогічні і спеціальні (з фаху, навчальної дисципліни) знання є необхідною, але недостатньою умовою професійної компетентності. Практичне розв'язання педагогічних завдань забезпечують уміння, передумовою яких є дидактичні й методичні знання. *Педагогічні уміння* – це сукупність послідовно розгорнутих дій, що ґрунтуються на теоретичних знаннях [4].

Через психолого-педагогічні знання (загальні й фахові) і вміння (аналітичні, прогностичні, проєктивні та рефлексивні) розкривається структура професійної компетентності педагога (рис. 1).

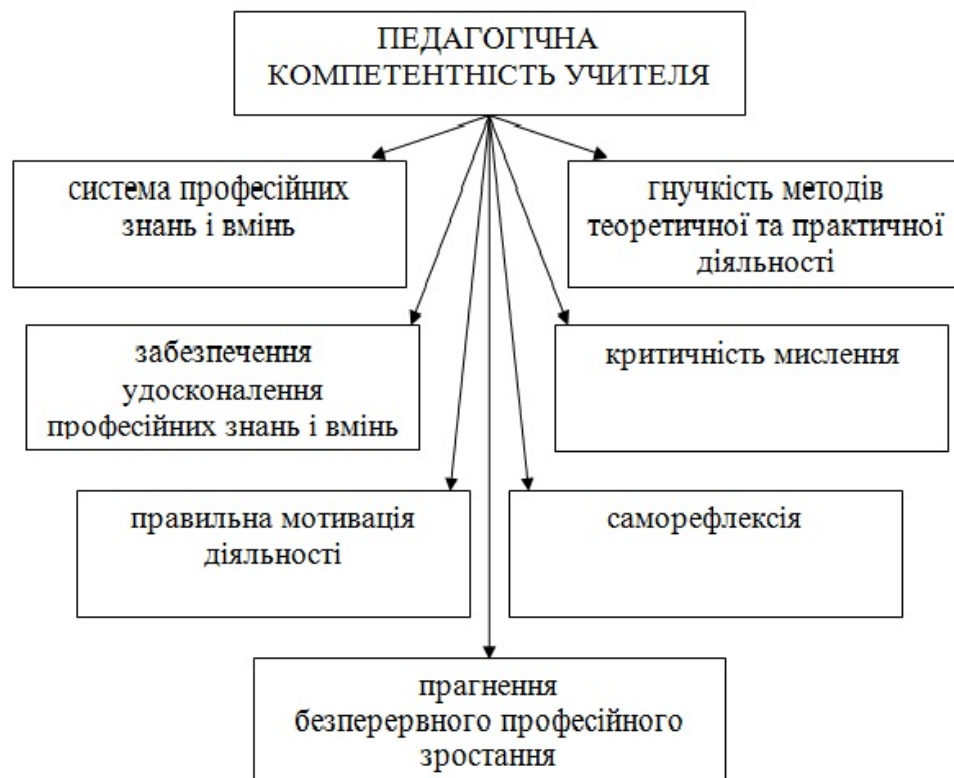

Рис. 1. Структура педагогічної компетентності вчителя

Сьогодні виникають численні дискусії стосовно удосконалення шляхів розвитку професійної компетентності вчителя в процесі його неперервної освіти,

однією з пріоритетних ланок якої є післядипломна освіта. «Питання зв'язку теорії і практики, вибору методів навчання у системі післядипломної освіти, як зазначає О.Опольська, виступають у наш час як одні з найбільш актуальних проблем навчання дорослих, які потребують вирішення. Навчання у системі післядипломної освіти покликане вирішити ряд протиріч між існуючим станом, якістю, рівнем розвитку особистості, її освіти та соціальними умовами, потребами, ідеалами; між здібностями особистості, її індивідуальністю, унікальністю, особливостями професійного й особистісного розвитку та конкретними потребами і вимогами суспільства та держави до неї; між потенціалом людини та станом її реалізації; потребою ринку праці у високопрофесійних фахівцях та обмеженою кількістю таких працівників; потребою в мобільних кадрах з певним професійним досвідом і деякою інфантильністю молодих фахівців» [3].

Ключовим поняттям у категоріальному апараті освіти дорослих є «андрагогіка». Андрагогіка, як галузь сучасної науки, охоплює теоретичні та практичні проблеми освіти, навчання й виховання дорослих; розкриває закономірності, педагогічні та психологічні фактори ефективної освіти дорослих, розробляє методичні системи навчальної роботи. В межах загальної і порівняльної андрагогіки вивчається зв'язок між фізичним станом, здоров'ям людей та їхніми здібностями, спрямованістю особистості та можливостями її навчання і виховання, між способом життя дорослої людини та її трудовою та громадською активністю [3].

Виходячи з цих позицій, можна сформулювати певні вимоги до створення технології навчання дорослих у системі післядипломної освіти:

- 1) можливість опанування методів самостійного пошуку знань у різних сферах науки і практики;
- 2) наближення навчання до реального життя, умов практичної діяльності, де той, хто навчається, самостійно приймає рішення та отримує конкретний результат;
- 3) забезпечення умов для професійного спілкування дорослих учнів у процесі

навчання.

Андрагогіка дозволяє виокремити ті методи освіти дорослих, які найбільшою мірою підвищують мотивацію навчання, сприяють розвитку професійної компетентності. Вони мають забезпечувати проблемно-рефлексивний підхід у навчанні, моделювати складні професійні ситуації. Це створює передумови для діалогу з дорослим у процесі навчання, ставить його в позицію дослідника, який виробляє власні рішення. Такий підхід сприяє подоланню негативних тенденцій освіти дорослих. Так, багато дорослих відчують невпевненість у ситуації навчання тому, що не хочуть знизити свій звичайний соціальний статус, якщо не зможуть виявити достатньо високий рівень знань. Вони прагнуть партнерських стосунків у навчанні, цінують поважне ставлення до свого практичного досвіду. Проте вони схильні перебільшувати значення власного досвіду, скептично ставляться до нововведень. Це зумовлює необхідність застосування проблемних методів навчання в освіті дорослих. Отже, післядипломна педагогічна освіта, як галузь освіти дорослих, потребує андрагогічної компетентності викладачів, функція яких має змінюватися від транслявання знань до фасілітації та створення усіх необхідних умов для надання допомоги вчителям у саморозвитку та самореалізації.

Проблема застосування принципів андрагогіки в практиці діяльності вищого навчального закладу післядипломної освіти ще недостатньо вивчена і не знайшла свого розв'язання. Кафедра педагогіки, психології і корекційної освіти КЗ «Кіровоградський ОІППО імені Василя Сухомлинського» минулого року розпочала досліджувати проблему «Андрагогічні засади навчання педагогічних працівників у системі післядипломної освіти в умовах функціонування багатоваріантного інформаційно-освітнього простору» за такими напрямками:

- 1) вивчення засад андрагогіки та обговорення їх працівниками кафедри на методологічному семінарі;
- 2) участь у всеукраїнських та міжнародних наукових конференціях і семінарах з проблем освіти дорослих;
- 3) розробка навчально-методичного забезпечення впровадження принципів

андрагогіки в навчальний процес інституту, районних (міських) методичних кабінетів (центрів) та систему методичної роботи загальноосвітніх навчальних закладів.

Для реалізації першого і другого напрямів нами було заплановано проведення методологічного семінару працівників кафедри: на першому засіданні обговорено питання «Андрогогіка як галузь науки: зміст та структура» за напрямами:

1. Витоки андрагогіки: історичний екскурс в проблему.
2. Принципи андрагогічної системи післядипломної освіти.
3. Основні організаційні форми і технології навчання дорослих: адаптивна освіта, змінні школи, заочне навчання екстернат, індивідуальне навчання, модульне навчання як технологія, дистанційне навчання.

На другому засіданні обговорювалося питання «Андрогогічні засади післядипломної освіти: психолого-педагогічний аспект» за такими напрямами:

1. Поняття вікового періоду.
2. Вікові періодизації.
3. Вікові кризи.
4. Психологічні характеристики дорослої особистості.

Учасники семінару прийшли до висновку, що андрагогіка забезпечує виконання головного завдання освіти дорослих, про що зазначається в матеріалах ЮНЕСКО, — забезпечити людину комплексом знань і умінь для активного творчого життя в сучасному суспільстві. Мова йде про розвиток людини впродовж усього життя як працівника, громадянина, індивідуальності, а, отже, і про неперервну освіту, яка супроводжує людину в різні періоди її життя.

Щодо третього напрямку роботи кафедри – створенні відповідного навчально-методичного комплексу, можна сказати, що на сьогодні завершується складання спецкурсу для керівників і методистів районних (міських) методичних кабінетів (центрів) та керівників загальноосвітніх навчальних закладів «Андрогогічні засади післядипломної педагогічної освіти» для варіативної частини навчального плану курсів підвищення кваліфікації, який повністю або

частково можна використовувати також і в інваріантній частині у вигляді підмодуля в професійному модулі. Вже апробовано кілька лекцій та практичних занять.

Висновки. Найважливішими аспектами теорії педагогічної культури В.О.Сухомлинський вважав глибоке знання вчителем свого предмета, багатство методів вивчення особистості учня, педагогічна етика, педагогічна творчість, науково-дослідна робота вчителя, єдність науки і майстерності. Особлива увага зверталася ним на необхідність розуміння вчителем педагогічних закономірностей процесу впливу на духовний світ вихованця; багатогранність, різноманітність, витонченість, зразковий стан інструментів творчості педагога, уміння володіти ними так само тонко, як прекрасний музикант володіє скрипкою [7].

Зазначені ідеї В.Сухомлинського мають ширше використовуватися у сучасній андрагогіці та освітній практиці під час організації і здійсненні післядипломної підготовки педагогів.

Плідна самореалізація та ефективний розвиток професійної компетентності вчителя можливі тоді, коли створені умови для підвищення його творчої активності, особистісного та професійного зростання. Важливим у цьому процесі є використання принципів андрагогіки.

Список використаних джерел

1. Бондар Л.С. Педагогічна майстерність учителя у спадщині В.О.Сухомлинського / Л.С.Бондар // Європейська педагогіка і Василь Сухомлинський як сучасний педагог-гуманіст : [матер. міжнар. наук.-практ. конфер. / АПН України, Київ-Кіровоград, вересень 1993 р.]. – К. : Вид-во АПН України, 1993. – С. 64–67.

2. Бондаренко Г.Л. Творча діяльність учителя як основна умова формування творчої особистості молодших школярів у педагогічній спадщині В.О.Сухомлинського / Г.Л.Бондаренко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.psyh.kiev.ua.

3. Опольська О. Андрагогічні принципи навчання в системі після дипломної освіти / Алевтина Опольська // Гуманітарний вісник. – 2012. – № 28. – С. 239-244.

4. Педагогіка : конспект лекцій / редкол. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://readbookz.com/books/172.html>.

5. Сухомлинський В. О. Павлиська середня школа / В.О.Сухомлинський // Вибрані твори: У 5-ти т. – К. : Рад. школа, 1976. – Т. 4. – С. 7–390.

6. Сухомлинський В. О. Проблеми виховання всебічно розвиненої особистості / В.О.Сухомлинський // Вибрані твори: У 5-ти т. – К. : Рад. школа, 1976. – Т. 1. – С. 53–206.

7. Сухомлинський В. О. Розмова з молодим директором / В.О.Сухомлинський // Вибрані твори: У 5-ти т. –К. : Рад. школа, 1977. – Т. 4. – С. 393–626.

8. Сухомлинський В.О. Серце віддаю дітям / В.О.Сухомлинський. – К. : Рад. шк., 1977. – 384 с.

9. Сухомлинський В.О. Сто порад учителів. / В.О.Сухомлинський [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.tnpu.edu.ua/kurs/2/iptext/>.

Жосан Олександр Едуардович, кандидат педагогічних наук, завідувач кафедри педагогіки, психології і корекційної освіти комунального закладу «Кіровоградський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти імені Василя Сухомлинського»